

Cristian Nicolae APETREI*

ELITELE MEDIEVALE ROMÂNEȘTI LA ELE ACASĂ. LOCUIȚA NOBILIARĂ ÎN SECOLELE XIV-XVI**

Romanian Elites at Home. The Nobiliary Dwelling House, 14th-16th Centuries

Abstract: Using the statistical method, this paper identifies a type of medieval dwellings common to the social elites (princes, boyars, high clergy, and urban patricians) in the principalities of Wallachia and Moldavia during the 14th to the 16th centuries. Built of wood, masonry or in a mixed system, the house combines a cellar partially raised above the ground level and a high ground floor, resulting in a structure with a tower-like appearance. Its origins can be traced back to medieval Hungary, whence it was brought and imposed by the Romanian and German elites who emigrated to Wallachia and Moldavia during the 14th century. The author considers that its adoption by the Romanian medieval elites resulted as a compromise between the elites' need to assert their social prestige, the relatively low construction costs of this type of dwellings and the practical needs of everyday life.

Keywords: medieval architecture, civil architecture, dwellings, social elites, Wallachia, Moldavia, 14th century, 15th century, 16th century

*

Datele problemei

Vicisitudinile istoriei au făcut ca în România să nu se conserve în stare intactă nici măcar un singur edificiu civil construit în Evul Mediu. Acesta este motivul pentru care arhitectura civilă este în cea mai mare parte domeniul de cercetare al arheologiei medievale. Ultima jumătate de secol a marcat maturizarea acestei sub-discipline, ceea ce a făcut ca, pe lângă alte progrese notabile, să livreze o masă critică de date despre arhitectura civilă a secolelor XIV-XVII. Ea a reușit astfel să acopere o pată albă din istoria civilizației românești. Creșterea considerabilă a numărului de edificii excavate a fost însoțită însă de puține studii care să sistematizeze informația obținută și să o încadreze în evoluția arhitecturii românești. Cu atât mai puțin s-a pus problema așezării sale în context european¹. Așa se explică

---

* Universitatea "Dunărea de Jos" din Galați; capetrei@ugal.ro.

de ce studiile publicate nu au sesizat faptul că o mare parte a construcțiilor descoperite prezintă trăsături comune, atât din perspectivă arhitecturală, cât și din perspectiva apartenenței sociale a comanditarilor. În consecință, nu este de mirare că nu s-a ajuns încă nici la o concluzie cu privire la originile acestora.

Plecând de la aceste realități istoriografice, lucrarea de față își propune să aducă argumente în sprijinul ideii că în perioada secolelor XIV-XVI a existat un tip de locuință pe care l-au preferat toate elitele sociale românești, să identifice originile acestuia și să explice în final cauzele generalizării sale în rândul elitelor românești.

Elitele medievale autohtone

Pentru a defini elitele românești, utilizăm două principii care secționează societatea medievală târzie în mod simultan pe axele orizontală și verticală. Operăm în primul rând cu o divizare a localnicilor după criteriul funcțional, apelând în acest scop la clasică schemă a celor trei ordine sociale medievale: *oratores*, *bellatores* și *laboratores*². Acestora le vom aplica apoi un criteriu de diferențiere pe axa verticală: bogăția/averea. În consecință, prin *elite* vom înțelege aici straturile superioare, avute, ale categoriilor sociale privilegiate din Țara Românească și Moldova. În lipsa unui sinonim adecvat, pe care să îl preluăm din textele epocii, am ales să reunim conceptual această realitate socială prin termenul *nobil*. Prin urmare, pe acesta din urmă îl utilizăm aici în sensul său cel mai larg și mai cuprinzător.

În ordinea importanței, pe primul loc se situează pătura superioară a nobilimii funciare. În această categorie trebuie plasați în primul rând monarhii celor două țări române. La origine, instituția a fost legată de nobilimea prestatală, căci *domnul* a fost unul dintre conducătorii structurilor politico-militare prestatale (*voievozi*), căruia ceilalți i-au recunoscut în final supremația (de aici, cel de-al doilea titlu monarhic, cel de *mare voievod*); în plus, după stingerea dinastiilor create de

---

** Lucrarea reprezintă o variantă extinsă a studiului nostru: Cristian Nicolae Apetrei, "Elites at home. Romanian aristocratic houses in the fourteenth to sixteenth centuries", în *Social and Political Elites in Eastern and Central Europe (15th-18th Centuries)*, vol. editat de Cristian Luca, Laurențiu Rădvan și Alexandru Simon, University College London – School of Slavonic and East European Studies, Londra, 2015 ["Studies in Russia and Eastern Europe No. 12"], pp. 11-23.

¹ Tereza Sinigalia, "Programul civil și rolul comanditarului în arhitectura din Țara Românească din secolul al XVI-lea", în *Studii și Cercetări de Istoria Artei. Arte Plastice*, vol. 40, 1993, pp. 9-24; Eadem, *Arhitectura civilă de zid din Țara Românească în secolele XIV-XVIII*, Editura Vremea, București, 2000; Cristian Moiescu, *Arhitectura românească veche*, vol. I, Editura Meridiane, București, 2001.

² Jacques Le Goff, *Civilizația Occidentului medieval*, Editura Științifică, București, 1970, pp. 341-346; Georges Duby, *Cele trei ordine sau imaginarul feudalismului*, Editura Meridiane, București, 1998, pp. 9-21.

întemeietorii principatelor, obiceiul constituțional a impus alegerea principilor din rândurile nobilimii funciare locale³. Potrivit dreptului cutumiar, *nobil (boier)* era individul care stăpâna o bucată de pământ; aceasta a făcut ca cele două țări române să posede o nobilime numeroasă, asemenea regatelor vecine, Ungaria și Polonia. Participarea la exercițiul puterii alături de domnitori a creat însă o diferențiere în sânul acestei nobilimi funciare. Ocuparea dregătoriilor de stat le-a permis unora să acumuleze venituri importante, să își mărească domeniile și să exercite o influență notabilă asupra politicii domniei. Aceștia au constituit categoria *marilor boieri*, cea care, în secolele următoare, va ajunge să dea, ea singură, substanță conceptului de *boier*. Prin contrast, restul nobilimii funciare va purta denumirea de *boieri mici*. Împreună cu țărani dependenti (*rumâni/vecini*), boierii mici au suportat cea mai mare parte a sarcinilor fiscale care alimentau plățile externe făcute puterii suzerane, Imperiul Otoman⁴. Clerul ortodox poate fi analizat separat de boieri doar pentru a oferi claritate expunerii. În realitate, el nu a fost recunoscut ca un ordin social cu interese distincte, întrucât în interiorul său au existat întotdeauna două segmente cu interese diferite: de o parte clerul superior, de cealaltă preoții și călugării de rând⁵. Cel dintâi a fost compus din mitropoliți, episcopi și egumenii/stareții marilor mănăstiri, care au avut un stil de viață apropiat de cel al boierimii: funcțiile lor depindeau de voința principilor, cei mai mulți proveneau din rândurile familiilor boierești ori chiar ale dinastiilor domnitoare și se comportau ca niște stăpâni feudali în raport cu domeniile instituțiilor ecleziastice pe care le conduceau. De cealaltă parte, clerul inferior a împărțit soarta păturilor sărace (libere sau aservite), care au suportat imensa presiune fiscală a statului⁶. Ultima componentă care poate fi adusă în discuție este cea a locuitorilor orașelor, alcătuită din meșteșugari și negustori. Și aici pot fi identificate două pături distincte: cea a orășenilor bogați, care alcătuiau nobilimea sau patriciatul urban, și cea a orășenilor de rând. În secolele XIV-XV,

---

³ Paul Strihan, Nicolae Stoicescu, "Domn", în *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, coordonatori: Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu, Editura Academiei R.S.R., București, 1988, pp. 168-169; Șerban Papacostea, *România în secolul XIII. Între Cruciată și Imperiul Mongol*, Editura Enciclopedică, București, 1993, pp. 167-168.

⁴ Constantin Giurescu, *Studii de istorie socială*, Editura Universul, București, 1943, pp. 221-349; P. Strihan, N. Stoicescu, "Boier", în *Instituții feudale din Țările Române*, pp. 52-54; Cristian Nicolae Apetrei, *Reședințele boierești din Țara Românească și Moldova în secolele XIV-XVI*, Editura Istros, Brăila, 2009, pp. 15-27.

⁵ Această mentalitate a ieșit clar la iveală în secolele XVIII-XIX, când au apărut primele scrieri autohtone cu caracter politic, vezi Vlad Georgescu, *Ideile politice și iluminismul în Principatele Române*, Editura Academiei R.S.R., București, 1972, pp. 88-89; Keith Hitchins, *România: 1774-1866*, Editura Humanitas, București, 1998, pp. 169-170.

⁶ Ștefan S. Gorovei, "Originea socială a înaltului cler monahal", în *Arhiva Genealogică*, vol. VII, 1995, nr. 3-4, pp. 183-191; Bogdan-Petru Maleon, *Clerul de mir din Moldova secolelor XIV-XVI*, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2007, pp. 304-327.

patriciatul local a fost dominat de negustori și meșteșugari de origine germană și maghiară. În cursul secolului al XVI-lea, structura sa etnică s-a schimbat, pe măsură ce germanii și maghiarii au fost asimilați de români. Locul acestora a fost luat de greci, evrei sefarzi și armeni veniți din Imperiul Otoman⁷. Fiind integrate în marile rețele comerciale care au dominat comerțul de distanță în Mediterana Orientală și Marea Neagră, cele trei noi etnii prevalente au controlat comerțul exterior al Principatelor Române în secolele XVI-XVIII. Pătura de jos a locuitorilor orașelor a fost dominată în permanență de meșteșugari și mici comercianți români, cărora li s-au adăugat categoriile sociale lipsite de libertate: rumânii/vecinii și robii țigani⁸.

Locuințele elitelor medievale românești. O tipologie

Inventarul locuințelor care pot fi puse pe seama elitelor din secolele XIV-XVI nu este unul foarte bogat. În esență, cuprinde doar câteva tipuri. Sursele scrise nu ne ajută însă pentru a clasifica aceste realități materiale în funcție de vocabularul epocii. Termenii folosiți de sursele majoritare (actele de cancelarie) au un pronunțat caracter tehnic juridic, astfel încât nu pot fi folosiți drept repere semantice⁹. Nici celelalte tipuri nu sunt mai precise, astfel încât puținele corelații care se pot face între acestea sunt lipsite de relevanță. De exemplu, o construcție pe care pisania o indică apelând la termenul **ДОМЪ** (rom. *casă*) este numită **ПОЛАТА** (rom. *palat*) de autorul unei cronici¹⁰. În fața acestei situații, se impune utilizarea unei terminologii moderne. În mod evident, ea trebuie însoțită de descrieri cât mai relevante ale tipurilor astfel indicate. Este motivul pentru care, în clasificarea care urmează, utilizăm în mod simultan (încrucișat) două criterii: organizarea pe axa orizontală,

⁷ Radu Manolescu, “Le problème du patriciat dans les villes de la Valachie et de la Moldavie (XVe siècle – première moitié du XVIe siècle)”, în *Revue Roumaine d’Histoire* vol. XV, 1976, nr. 1, pp. 29-37; Constantin C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul originilor și dezvoltării burgheziei române până la 1848*, Editura Științifică, București 1972, pp. 29-65; Laurențiu Rădvan, *At Europe’s Borders: Medieval Towns in the Romanian Principalities*, Brill, Leiden – Boston 2010, pp. 207-210.

⁸ V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV–XVII)*, Editura Științifică, București 1957, p. 169; Constantin C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, Editura Enciclopedică, București, 1997, pp. 108-124; L. Rădvan, *At Europe’s Borders*, pp. 213-214.

⁹ Lucia Djamo, “Contribuții la studiul lexicului documentelor slavo-române”, în *Slavoromanica*, vol. VIII, 1963, p. 147. Uneori aceste surse indică cu termeni diferiți aceeași realitate materială, vezi C. N. Apetrei, *Reședințele boierești*, p. 58.

¹⁰ N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, vol. I, Editura Minerva, București, 1905, p. 5; P. P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ioan Bogdan*, Editura Academiei R.P.R., București, 1959, pp. 130, 140.

respectiv organizarea pe axa verticală a spațiului construit. Fiecare tip este însoțit de un tabel în care am indicat localitățile în care a fost identificate piesele componente, tipurile de complexe din care acestea au făcut parte inițial, comanditarii și rezidenții lor, precum și tehnicile de construcție folosite. Scopul acestei abordări este acela de a obține un argument de ordin statistic. Totuși, nu putem întocmi o situație de acest tip care să asocieze în mod riguros tipurile descrise cu numărul corespunzător de construcții descoperite, așa cum ar fi de dorit. Impedimentul principal este lipsa de precizie a rezultatelor cercetărilor arheologice desfășurate în orașele din cele două principate, unde au fost descoperite zeci de locuințe (cele mai multe din lemn). Rapoartele de cercetare au fost publicate doar parțial, iar ceea ce s-a publicat este uneori imposibil de utilizat în cadrul unei analize de tip statistic¹¹. În consecință, dat fiind faptul că majoritatea acestor situri arheologice înregistrează câte o singură locuință relevantă, vom lua în calcul siturile în care găsim atestate tipurile descrise, în loc să cuantificăm construcțiile excavate. Vom arăta în final că puținele situri care au furnizat mai multe locuințe de același fel nu contrazic concluziile desprinse, ci, dimpotrivă, le întăresc. Obținem astfel un indicator statistic cu o precizie relativă, dar apt să surprindă liniile generale ale fenomenului constructiv analizat.

Tipul 1: *locuința simplă cu un singur nivel*. În această categorie pot fi încadrate construcții ridicate la suprafața solului, divizate în două sau mai multe spații dispuse în tract simplu (în serie). Materialele și tehnicile de construcție folosite au fost zidăria (piatră de râu și/sau cărămidă), lemnul (în tehnica *framework*) și sistemul mixt. Cazurile cunoscute plasează acest tip în mediile rezidențiale ale boierilor și ale patriciatului orășenesc. Pentru cercetătorul occidental obișnuit cu un habitat rural dominat de locuințe de suprafață, încadrarea acestui tip la categoria locuințelor nobiliare poate să pară surprinzătoare. Realitățile românești indică însă că atât habitatul rural, cât și cel urban au fost dominate de locuințe din lemn îngropate și semi-îngropate, chiar dacă numărul locuințelor de suprafață a crescut în cursul secolului al XVI-lea, atât în mediul urban, cât și în cel rural¹². În acest

---

¹¹ Cauzele acestei stări de fapt sunt multiple: au fost făcute evaluări cantitative globale fără a fi separate rezultatele în funcție de tipologia construcțiilor descoperite; atunci când au fost întocmite evaluări cantitative au fost utilizate noțiuni confuze pentru indicarea tipurilor de construcții analizate; în fine, au fost făcute evaluări generale pentru secolele XIV-XVII, fără a se proceda însă la o defalcare a rezultatelor în funcție de criterii cronologice mai restrânse (secol, jumătate de secol, sfert de secol etc.) Vezi, de pildă, Anca Păunescu, Dana Mihai, "Tipuri de locuințe documentate arheologic la Orașul de Floci, com. Giurgeni, jud. Ialomița", în *Ialomița. Studii și comunicări de istorie, arheologie, etnografie*, vol. III, 2000, p. 86; Petru Virgil Diaconescu, *Arheologia habitatului urban târgoviștean. Secolele XIV-XVIII*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2009, p. 16.

¹² Maria Comșa, "Types de habitations de caractère rural de la région comprise entre les Carpathes Méridionales et le Danube aux XIIIe-XVIIe siècles", în *Dacia* (Serie Nouă), vol.

context, unul dintre motivele pentru care sunt puse în legătură cu elitele sociale este cel al superiorității lor relative: ele constituie o raritate în raport cu celelalte tipuri de locuințe, iar structura inventarelor este de regulă net superioară, atât calitativ, cât și cantitativ. Există însă și un doilea argument, mult mai solid: pe baza surselor scrise, unele dintre aceste construcții (mai ales cele din zidărie) pot fi atribuite cu certitudine unor reprezentanți ai elitelor sociale (cel mai adesea, boierilor)¹³.

Nr. crt.	Localitatea / județul	Complexul de proveniență	Comanditar / rezident	Tehnica de construcție
1.	Baia / Suceava	mahala/cartier	orășeni	framework
2.	Bârlad / Vaslui	cetate/castel	boieri	framework
3.	Corni / Neamț	curte/reședință	boieri	sistem mixt
4.	Domnești / Argeș	curte/reședință	boieri	zidărie
5.	Giurgeni / Ialomița	mahala/cartier	orășeni	zidărie
6.	Liteni / Suceava	curte/reședință	boieri	framework
7.	Orhei / Rep. Moldova	mahala/cartier	orășeni	zidărie
8.	Suceava / Suceava	mahala/cartier	orășeni	framework sistem mixt
9.	Suslănești / Argeș	curte/reședință	boieri	zidărie

Tipul 2: *locuința etajată (turn) dezvoltată pe axa orizontală*. Acesta include construcții simple, organizate pe axa orizontală în spații multiple dispuse în serie, iar pe axa verticală, pe două nivele. Există însă și două situații excepționale, provenite din cadrul aceluiași complex, în care locuința a avut trei nivele: pivniță, parter și etaj¹⁴. Piesele cunoscute din această serie au fost ridicate din zidărie (piatră și cărămidă) și se regăsesc în complexele rezidențiale ale domniei (cetăți/castele, curți/reședințe și mănăstiri) și boierilor (curți/reședințe și mănăstiri).

Nr. crt.	Localitatea/județul	Complexul de proveniență	Comanditar / rezident	Tehnica de construcție
1.	Bistrița / Neamț	mănăstire	domnul	zidărie
2.	Buda / Buzău	mănăstire	domnul	zidărie
3.	Cătălui / Călărași	curte/reședință	boieri	zidărie
4.	Firizu / Mehedinți	mănăstire	boieri	zidărie

XXI, 1977, pp. 299-317; Corina Nicolescu, *Case, conace și palate vechi românești*, Editura Meridiane, București, 1979, p. 23; Emil Ioan Emandi, Mihai Ștefan Ceaușu, "Contribuții de morfologie urbană la cunoașterea istoriei orașului Suceava, 1388-1988", în *Suceava. Anuarul Muzeului Județean*, vol. XV, 1988, p. 139.

¹³ C. N. Apetrei, *Reședințele boierești*, pp. 13-15.

¹⁴ Radu Popa, *Cetatea Neamțului*, Editura Meridiane, București, 1963, p. 45.

5.	Hotin / Ucraina	cetate/castel	domnul	zidărie
6.	Moldovița / Suceava	mănăstire	domnul	zidărie
7.	Netezi / Neamț	curte/reședință	boieri	zidărie
8.	Polata / Gorj	curte/reședință	boieri	zidărie
9.	Progota / Suceava	mănăstire	domnul	zidărie
10.	Putna / Suceava	mănăstire	domnul	zidărie
11.	Runcu / Gorj	curte/reședință	boieri	zidărie
12.	Slatina / Neamț	mănăstire	domnul	zidărie
13.	Suceava / Suceava	curte/reședință	domnul	zidărie
14.	Suceava / Suceava	cetate/castel	domnul	zidărie
15.	Sucevița / Suceava	mănăstire cetate/castel	domnul călugări	zidărie
16.	Târgu Neamț / Neamț	cetate/castel	domnul	zidărie

Tipul 3: *locuința etajată (turn) dezvoltată pe axa verticală*. Acest tip include turnuri din zidărie, de formă cilindrică și rectangulară. Datele existente indică faptul că toate cazurile cunoscute au avut funcție defensivă (*donjon*) în cadrul unor complexe arhitectonice de tip cetate/castel sau curte/reședință. Acestea sunt atestate exclusiv în relație cu activitatea constructivă a domniei.

Nr. crt.	Localitatea/județul	Complexul de proveniență	Comanditar / rezident	Tehnica de construcție
1.	București	cetate/castel	domnul	zidărie
2.	Iași / Iași	curte/reședință	domnul	zidărie
3.	Poenari / Argeș	cetate/castel	domnul	zidărie
4.	Suceava / Suceava	curte/reședință	domnul	zidărie
5.	Târgoviște / Dâmbovița	curte/reședință	domnul	zidărie
6.	Turnu / Teleorman	cetate/castel	domnul	zidărie

Tipul 4: *locuința simplă cu pivniță*. Acesta include construcții cu două nivele: unul ridicat suprafața solului (nivelul locuibil) și unul situat în cea mai mare parte sub nivelul de călcare (pivnița). Materialele și tehnicile de construcție folosite au fost zidăria de piatră de râu și/sau cărămidă, lemnul (*framework*) și sistemul mixt. Din punct de vedere social, acest tip de locuință este atestat în relație cu toate elitele analizate: domni, boieri, clerici, patriciat orășenesc.

Nr. crt.	Localitatea/județul	Complexul de proveniență	Comanditar / rezident	Tehnica de construcție
1.	Bacău / Bacău	curte/reședință	domnul	zidărie
2.	Baia / Suceava	mahala/cartier	orășeni	framework

3.	Bistrița / Neamț	mănăstire	domnul	zidărie
4.	Bradul / Buzău	cetate/castel mănăstire	boieri călugări	zidărie
5.	București	mănăstire	domnul	zidărie
6.	Cernica / Ilfov	curte/reședință	boieri	zidărie
7.	Comana / Giurgiu	cetate/castel mănăstire	boieri călugări	zidărie
8.	Cozia / Vâlcea	mănăstire	domnul	zidărie
9.	Curtea de Argeș / Argeș	curte/reședință	domnul	zidărie
10.	Curtea de Argeș / Argeș	mahala/cartier	orașeni	framework
11.	Filipeștii de Târg / Prahova	curte/reședință	boieri	zidărie
12.	Hârlău / Iași	curte/reședință	domnul	zidărie
13.	Hinătești / Vâlcea	curte/reședință	boieri	zidărie
14.	Mironești / Giurgiu	curte/reședință	boieri	zidărie
15.	Orhei, Rep. Moldova	cetate/castel	domnul	sistem mixt
16.	Orhei, Rep. Moldova	mahala/cartier	orașeni	framework
17.	Piatra Neamț / Neamț	curte/reședință	domnul	zidărie
18.	Piscani / Argeș	curte/reședință	boieri	zidărie
19.	Pitești / Argeș	curte/reședință	domnul	zidărie
20.	Polata / Gorj	curte/reședință	boieri	zidărie
21.	Proboata / Suceava	mănăstire	domnul	zidărie
22.	Putna / Suceava	mănăstire	domnul	zidărie
23.	Râmnicu-Vâlcea / Vâlcea	mahala/cartier	orașeni	framework
24.	Strehaia / Mehedinți	curte/reședință	boieri	zidărie
25.	Suceava / Suceava	mahala/cartier	orașeni	framework
26.	Suceava / Suceava	curte/reședință	domnul	framework zidărie
27.	Suceava / Suceava	mănăstire reședință	mitropolitul	sistem mixt
28.	Sucevița / Suceava	mănăstire	domnul	zidărie
29.	Târgoviște / Dâmbovița	mahala/cartier	orașeni	framework zidărie
30.	Târgoviște / Dâmbovița	curte/reședință	domnul	zidărie
31.	Târgoviște / Dâmbovița	mănăstire	domnul	zidărie
32.	Târgoviște / Dâmbovița	mănăstire reședință	mitropolitul	zidărie
33.	Târgu Jiu / Gorj	curte/reședință	boieri	zidărie
34.	Târgu Trotuș, Bacău	mahala/cartier	orașeni	framework sistem mixt
35.	Vadu Anei / Ilfov	curte/reședință	boieri	framework
36.	Vaslui / Vaslui	curte/reședință	domnul	zidărie

37.	Văcărești / Prahova	curte/reședință	boieri	zidărie
38.	Vodița / Mehedinți	mănăstire	domnul	zidărie
39.	Voroneț / Suceava	mănăstire	domnul călugări	zidărie

Tipul 5: *locuința complexă (palatul)*. În această categorie intră clădiri de mari dimensiuni, divizate în multiple spații locuibile, dispuse în tract dublu sau multiplu. De regulă, clădirile era compuse din parter și pivniță. Există însă și o situație în care construcția a avut trei niveluri: pivniță, parter și etaj¹⁵. Pivnița se putea desfășura pe întreaga suprafață a clădirii sau se restrângea la un sector al acesteia. Materialele și tehnicile de construcție folosite au fost zidăria și sistemul mixt. Grupul este format din câteva piese aparținând complexelor rezidențiale princiare situate în orașe “capitală” sau în mănăstiri ctitorite de domni.

Nr. crt.	Localitatea	Complexul de proveniență	Comanditar / rezident	Tehnica de construcție
1.	Bistrița / Neamț	mănăstire	domnul	zidărie
2.	București	curte/reședință	domnul	sistem mixt
3.	Putna / Suceava	mănăstire	domnul	zidărie
4.	Târgoviște / Dâmbovița	curte/reședință	domnul	zidărie
5.	Târgșor / Prahova	curte/reședință	domnul	zidărie

În urma parcurgerii acestui inventar tipologic se desprinde concluzia că *cel mai frecvent tip de construcție utilizat a fost locuința simplă cu pivniță (tipul 4)*¹⁶. Acesta poate fi documentat în circa 40 de situri, care reprezintă aproximativ 50% din

¹⁵ Cristian Moiescu, *Târgoviște. Monumente istorice și de artă*, Editura Meridiane, București, 1979, pp. 47-52.

¹⁶ Datele prezente în tabele au fost extrase din următoarele lucrări: E. I. Emandi, M. Șt. Ceaușu, “Contribuții de morfologie urbană”, pp. 114-139; T. Sinigalia, *Arhitectura civilă*, pp. 5-184; Alexandru Artimon, *Civilizația medievală urbană din secolele XIV-XVII (Bacău, Tg. Trotuș, Adjud)*, Editura Documentis, Iași, 1998, pp. 106-138; Gheorghe I. Cantacuzino, *Cetăți din Țara Românească în secolele XIII-XVI*, Editura Enciclopedică, București, 2001, pp. 142-154, 184-199, 210-236; Mircea D. Matei, Lucian N. Chițescu, *Cetatea de pământ de la Bârlad. Monografie arheologică*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2002, pp. 34-67; Mariana Șlapac, *Cetăți medievale din Moldova. Mijlocul secolului al XIV-lea – mijlocul secolului al XVI-lea*, Editura Arc, Chișinău, 2004, pp. 285-291; A. A. Rusu, *Castelarea carpatică. Fortificații și cetăți din Transilvania și teritoriile învecinate (sec. XIII-XIV)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2005, pp. 459-499; Gheorghe Postică, *Orheiul Vechi. Cercetări arheologice, 1996-2001*, Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2006, pp. 85-124; C. N. Apetrei, *Reședințele boierești*, pp. 77-124; Idem, “Tipologia locuințelor domnești din secolele XIV-XVI. Câteva considerații cu caracter preliminar”, în *Argesis. Studii și Comunicări. Istorie*, vol. XIX, 2010, pp. 65-85.

totalul celor cunoscute. Afirmația este întărită de constatarea că siturile orașelor Târgoviște și Suceava au furnizat, fiecare, între 30 și 40 astfel de locuințe. Singurul “competitor” din punct de vedere numeric se dovedește a fi *tipul 1*, respectiv *locuința simplă cu un singur nivel*. Situl de la Bârlad, jud. Vaslui a adus în discuție circa 20 de locuințe de acest tip, în vreme ce siturile urbane de la Suceava și Orhei adaugă, împreună, circa 10 construcții similare. În consecință, dacă introducem în discuție și puținele evaluări cantitative de care dispunem, constatăm că încheierea formulată mai sus capătă chiar mai multă greutate. Relevantă este însă nu doar incidența ridicată a acestui tip de locuință, ci și “popularitatea” de care s-a bucurat în interiorul societății; cu alte cuvinte, trebuie reținut faptul că el a fost adoptat *de toate elitele locale*, ceea ce explică, cel puțin în parte, numărul mare al edificiilor descoperite. Corelând aceste două concluzii se poate afirma în final că *locuința simplă cu pivniță* a constituit principalul tip de construcție civilă pe care l-au utilizat elitele sociale din spațiul românesc din secolele XIV-XVI. Se adaugă aici observația că nici unul dintre celelalte tipuri nu s-a bucurat de o aderență socială asemănătoare, ceea ce înseamnă că *locuința simplă cu pivniță poate fi considerată drept locuința nobiliară tipică pentru secolele XIV-XVI în Țările Române*.

Locuința nobiliară românească în detalii

În ciuda faptului că locuința combina o pivniță și un parter, trebuie spus totuși că aspectul său exterior se apropia de cel al unui turn. Explicația este aceea că aproape întotdeauna zidurile pivniței se înălțau cu câteva zeci de centimetri deasupra nivelului de călcare al epocii, pentru a permite încorporarea unor ferestre sau guri de aerisire (Fig. 1–2). În cazurile clădirilor de dimensiuni mari, spațiul interior putea fi secționat în două sau trei nave, prin intermediul unor arce masive de zidărie sau stâlpi din lemn. Arcadele serveau totodată pentru descărcarea presiunii bolților (de regulă, semicilindrice) sau ca puncte intermediare de sprijin pentru plafoanele din lemn (Fig. 4, 5 și 7). Accesul la nivelul inferior se făcea prin intermediul unui coridor descendent (cu sau fără trepte), numit *gârlici*. Poziția acestuia în raport cu corpul clădirii a cunoscut două variante: una în care era construit excentric, în afara corpului clădirii (Fig. 1–3, 5–7), și una în care era integrat celui din urmă (Fig. 4). Cea de-a doua variantă este întâlnită numai în cazul construcțiilor de zid; ea pare să fi derivat din prima, ceea ce lasă impresia că este de dată mai recentă. Indiferent de variantă, coridoarele de acces ale pivnițelor se întâlnesc atât pe laturile lungi, cât și pe cele scurte ale clădirilor, în diverse poziții. Parterul înălțat reprezintă partea cea mai puțin cunoscută din acest tip de clădiri. Este de crezut că locuințele cu dimensiuni reduse (mai ales cele din lemn) au fost monocelulare, iar cele de dimensiuni mari au fost divizate în spații multiple. Pentru acestea din urmă puteau fi

folosite panouri din lemn, pereți de zid sau soluții combinate. Dată fiind greutatea mare a zidurilor despărțitoare, este foarte probabil că, atunci când au fost utilizate, ele au urmat traseul punctelor de descărcare de la nivelul inferior. Despre confortul pe care îl puteau asigura aceste locuințe, datele existente sunt extrem de sărace. Singurul detaliu evidențiat de cercetările arheologice este prezența regulată a sobelor de cahle. Calitatea ridicată a multora dintre cahlelor descoperite indică faptul că aceste sobe nu aveau doar o utilitate practică, ci reprezentau foarte probabil și un însemn de distincție socială. Probabil tot de o astfel de simbolistică a fost legată și sistemul de acces la parterul înalt al locuințelor. Acesta utiliza de regulă o scară exterioră, sprijinită pe unul dintre zidurile lungi ale gârliciului. Scara debușa în fața ușii de la intrare, unde extradusul gangului forma un *foișor* (Fig. 1). De aici, stăpânul reședinței obișnuia probabil să se adreseze slugilor, poslușnicilor, robilor etc. adunați în curtea acesteia¹⁷.

Originile locuinței nobiliare românești

Locuința nobiliară românească nu este rezultatul unei evoluții care să fi marcat un vechi tip autohton de construcție, așa cum s-a susținut inițial, în legătură cu una dintre primele descoperiri de acest fel¹⁸. Datele arheologice de care dispunem astăzi despre arhitectura civilă a epocii anterioare (secolele XI-XIII) se referă în special la locuințele populației de rând. Tipurile care domină sunt însă, ca și în secolele XIV-XVI, locuința îngropată (*bordei*) și cea semi-îngropată, ambele de dimensiuni reduse. Puținele locuințe care ies din aceste tipare și pot fi asociate cu rezidenți aparținând elitelor prestatale nu conțin nici ele elemente care să le pună în legătură cu tipul de construcție analizat aici¹⁹. În consecință, originile sale trebuie plasate în afara civilizației medievale românești.

---

¹⁷ C. Nicolescu, *Case, conace și palate*, p. 23; E. I. Emandi, M. Șt. Ceaușu, “Contribuții de morfologie urbană”, pp. 140-141; T. Sinigalia, “Programul civil și rolul comanditarului”, pp. 20-21; Eadem, *Arhitectura civilă*, pp. 137, 181-184; P. V. Diaconescu, *Arheologia habitatului urban târgoviștean*, pp. 16, 23-30; C. N. Apetrei, *Reședințele boierești*, pp. 79-83, 108-123; Idem, “Tipologia locuințelor domnești”, pp. 68-71. Pentru problema sobelor de cahle, vezi Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cahle din Moldova medievală, sec. XIV-XVII*, Editura Istros, Brăila – Suceava, 1999; Maria-Venera Rădulescu, *Meșteșug, artă, document. Cahlele din Țara Românească, secolele XIV-XVII*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2016.

¹⁸ Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, vol. I, *Arta în perioada de dezvoltare a feudalismului*, Editura Academiei, București 1959, p. 208; C. Nicolescu, *Case, conace și palate*, p. 26.

¹⁹ Ștefan Olteanu, *Societatea românească la cumpănă de milenii. Secolele VIII-XI*, Editura Științifică și Enciclopedică, București 1983, pp. 153-155; Victor Spinei, *The Romanians and*

Studiind arhitectura civilă din spațiile bizantino-balcanic și central-european se poate constata că singurul loc în care se regăsesc locuințe asemănătoare este Ungaria medievală. Aici, edificiile de acest tip sunt întâlnite în secolele XIII-XV în toate variantele constructive pe care le înregistrează și spațiul românesc (lemn, zidărie și sistem mixt). Mai mult decât atât, se poate observa că și spectrul social al celor care le-au folosit este similar cu cel din spațiul românesc, dat fiind că cercetările arheologilor maghiari le asociază cu reședințele regalității, reședințele nobilimii, complexele monahale și elitele urbane²⁰.

Căile de pătrundere la sud și est de Carpați au fost probabil două. Cea dintâi trebuie să fi fost aculturația, întrucât între aceste două regiuni și regatul maghiar au existat conexiuni constante, atât înainte, cât și după constituirea lor ca state. Aceste conexiuni s-au materializat prin anexarea temporară a unor regiuni ale viitoarelor principate, relații politice de vasalitate între regii maghiari și domnii români, precum și strânse legături comerciale cu partea răsăriteană a regatului (Transilvania). Fără îndoială, aceste conexiuni sunt cele care le-au oferit elitelor românești ocazia de a-și însuși din Ungaria multiplele de forme de manifestare ale artei gotice pe care le putem observa în secolul al XIV-lea. Istoricii artei medievale românești vorbesc aici despre sculptură în piatră și lemn, costum, argintărie laică și religioasă și chiar ceramică²¹. Pe listă trebuie adăugată însă și arhitectura civilă, întrucât, asemenea celorlalte arte "aulice", putea să le furnizeze un model apt să le satisfacă nevoile de ostentare a puterii. Cazul primului mare voievod al Țării Românești este elocvent în acest sens. Vasal al regelui Carol Robert de Anjou și considerat unul dintre cei mai puternici oameni ai regatului, Basarab I²² a construit la Argeș, în jurul anului 1340,

---

the Turkic Nomads North of the Danube Delta from the Tenth to the Mid-Thirteenth Century, Brill, Leiden – Boston, 2009, pp. 213-215.

²⁰ K. H. Gyürky, "Forschungen auf dem Gebiete des mittelalterlichen Buda: Ein unbekanntes Wohnhaus und der Ursprung eines Destillierkolbens", în *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, vol. 34, 1982, pp. 184-185, fig. 6; Gergely Buzás, Mátyás Szöke, "A visegrádi vár és királyi palota a 14-15. században", în *Castrum Bene*, vol. 2, 1990, pp. 147-148, fig. 9-11; Juan Cabello, "A tari késő-középkori udvarház", în *Castrum Bene*, vol. 2, 1990, pp. 235-236, fig. 3, 6; György Székér, Judit Tamási, "Das Batori Burgschloss von Nyírbator (Ungarn)", în *Castrum Bene*, vol. 2, 1990, pp. 241-247, fig. 4-5; Erik Fugedi, *The Elefánthy: The Hungarian Nobleman and his Kindred*, Central European University Press, Budapest, 1998, p. 31, fig. 2.1; András Pálóczi-Horváth, "Development of the Late-Medieval House in Hungary", în *Ruralia IV: The Rural House from the Migration Period to the Oldest Still Standing Buildings*, ed. Jan Klápšte, Academy of Sciences of the Czech Republic, Praga, 2002, pp. 312-316, fig. 7-10.

²¹ Răzvan Theodorescu, *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos, 400-1400*, Editura Meridiane, București, 1976, p. 247.

²² Ștefan Ștefănescu, *Țara Românească de la Basarab "Întemeietorul" până la Mihai Viteazul*, Editura Academiei R.S.R., București, 1970, pp. 30-31; Vlad Georgescu, *The Romanians: A History*, Ohio State University Press, Columbus, 1991, p. 17.

cea mai veche locuință cu pivniță din Valahia²³ (Fig. 1), care reproducea întocmai una dintre locuințele existente în cadrul reședinței regale maghiare de la Visegrád²⁴.

Cea de-a doua cale de pătrundere a fost reprezentată de mișcările demografice care au avut loc pe parcursul secolelor XIII-XIV dinspre Transilvania către viitoarele țări române²⁵. Este vorba despre o migrație care a dislocat în special germani și maghiari, stabiliți apoi din rațiuni economice în orașele de la sud și est de Carpați, dar și români, refugiați din motive politice și confesionale. Printre cei imigrați în principate știm că s-au aflat și reprezentanți ai elitelor; dovezile existente sunt clare în această privință, cel puțin în privința germanilor și a românilor²⁶. Pe de altă parte, cercetările arheologice arată că aceste elite cunoșteau în epocă locuința aflată în discuție: o foloseau germanii din Sighișoara secolului al XIII-lea, o foloseau și nobilii români din secolul următor²⁷. Pentru cei din urmă, peremptoriu este cazul voievodului Bogdan I, “întemeietorul” Țării Moldovei. Înainte de a cuceri această structură politică, dependentă atunci de regatul maghiar, el a fost voievod al românilor din districtul (țara) Maramureș al Transilvaniei, iar în ținutul natal a locuit, împreună cu numeroasa lui familie, într-o casă din lemn, cu pivniță și parter înalt²⁸. În anii 1370-1380 și în primii ani ai secolului al XV-lea, urmașii săi au construit în Suceava (principalul oraș de reședință a monarhilor moldoveni) cele mai vechi locuințe de acest fel din principat – una din lemn (Fig. 2) și una din piatră²⁹ –, iar această constatare ne conduce în final la concluzia că succesorii nu au făcut altceva decât să urmeze modelul adus de peste munți de fondatorul dinastiei.

---

²³ Nicolae Constantinescu, *Curtea de Argeș, 1200-1400. Asupra începuturilor Țării Românești*, Editura Academiei R.S.R., București, 1984, pp. 34-35 și fig. 4.

²⁴ G. Buzás, M Szöke, “A visegrádi vár és királyi palota”, fig. 11.

²⁵ Vezi A. A. Rusu, *Castelarea carpatică*, pp. 456-457, care face observații similare legate de începuturile arhitecturii militare românești.

²⁶ Dinu C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV-XV*, Editura Științifică, București, 1973, pp. 42-43; Gheorghe I. Brătianu, *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, Editura Eminescu, București, 1980, pp. 109-110, 114; Radu Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, Editura Enciclopedică, București, 1997, pp. 224-230; L. Rădvan, *At Europe's Borders*, pp. 146-147, 158-160.

²⁷ Radu Popa, Dan Căpățână, Antal Lukács, “Cercetările arheologice de la Voievozi. Contribuții la istoria Bihorului în secolele XII-XV”, în *Crisia*, vol. XVII, 1987, pp. 73-76.

²⁸ Radu Popa, Mircea Zdroba, *Șantierul arheologic Cuhea. Un centru voievodal din veacul al XIV-lea*, Muzeul Regional Maramureș, Baia Mare, 1966, pp. 13-18.

²⁹ Mircea D. Matei, Emil I. Emandi, *Cetatea de scaun și Curtea domnească din Suceava*, Editura Sport – Turism, București, 1988, pp. 132-134, 139-140.

Impunerea locuinței nobiliare în arhitectura civilă românească

Explicațiile oferite până aici sunt suficiente pentru a justifica adoptarea locuinței simple cu pivniță de către domniile Țărilor Române, precum și prezența sa pe scară largă în mediile patriciatului urban. Însă preferința arătată în mod simultan și de celelalte elite locale reclamă câteva argumente suplimentare.

Punctul de plecare îl constituie fără îndoială introducerea lor în cadrul reședințelor princiere de la Argeș și Suceava. Cum locuințele respective sunt cele mai vechi de acest fel în fiecare dintre principate, este de crezut că ele au exercitat, în virtutea mentalității medievale, un rol de model pentru celelalte elite locale, laice și ecleziastice³⁰. Standardul social pe care îl simboliza acest tip de construcție a fost însă doar unul dintre motivele impunerii în repertoriul arhitecturii civile românești. Pe lângă acesta au funcționat cu siguranță și câteva motive de ordin economic.

Unul dintre ele este acela că locuința simplă cu pivniță a răspuns nevoilor gospodăriei domeniiale din principate. Ea a furnizat pivnițe de mari dimensiuni în care se puteau stoca la temperaturi scăzute și constante produsele agricole pe care boierii, clerul și chiar o parte a patriciatului urban (cel cu proprietăți rurale) le percepeau în natură de la populația dependentă. Este vorba despre cereale, legume, fructe, dar mai ales despre vin. Grație situației la limita nordică a Europei viticole, Țările Române au produs cantități importante destinate atât consumului propriu, cât și exportului către țări precum Polonia sau Rusia³¹.

Elitele românești nu au dispus de venituri pe măsura celor din Europa Occidentală, astfel încât costurile reduse ale locuinței simple cu pivniță au reprezentat probabil cea de-a doua motivație de ordin economic³². La această situație au contribuit mai multe cauze: populația a fost redusă numeric în secolele XIV-XV,

---

³⁰ Sorin Ulea, "Prima biserică a mănăstirii Putna (Contribuție la studiul fazelor de dezvoltare a arhitecturii medievale românești)", în *Studii și Cercetări de Istoria Artei. Arte Plastice*, vol. 16, 1969, nr. 1, pp. 42-43; Bernard Guenée, "Curtea", în *Dicționar tematic al Evului Mediu occidental*, editat de Jacques Le Goff și Jean-Claude Schmitt, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 186.

³¹ V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală*, p. 262; D. C. Giurescu, *Țara Românească*, pp. 316-318; Șt. Ștefănescu, "Evoluția vieții economico-sociale în secolele XIV-XVI", în *Istoria economică a României*, vol. 1, *De la începuturi până la Primul Război Mondial*, editat de N. N. Constantinescu, Editura Economică, București, pp. 104-107.

³² Valentin Sălăgeanu, *Arhitectura militară pe teritoriul Țării Românești și al Dobrogei în secolele XIII-XVI. Influențe și iradierii*, Grupul Român pentru o Istorie Alternativă, București – Cluj-Napoca, 2006, p. 22. Argumentul este respins însă de A. A. Rusu, *Castelarea carpatică*, p. 494.

iar ritmul de creștere demografică, unul lent³³; domeniile stăpânilor feudali au avut de regulă dimensiuni modeste, cele care cuprindeau zeci de sate fiind destul de rare³⁴; nivelul încasărilor fiscale ale statului a fost întotdeauna mai mare decât cel al stăpânilor feudali³⁵; o parte importantă din veniturile fiscale au avut ca destinație Imperiul Otoman, sub formă de tribut și alte tipuri de plăți politice³⁶; perioadele lungi de instabilitate politică acută, marcate de schimbări de domni și atacuri din partea puterilor vecine; monarhii locali nu au dispus niciodată de suficientă putere politică pentru a le asigura elitele urbane monopoluri comerciale sau pentru a le proteja de concurența negustorilor străini³⁷. Fără îndoială, aceste realități au limitat activitățile constructive și, în special, componenta arhitecturii de zid. Concluzia rezultă cu necesitate dacă ne raportăm la realizările boierilor și clericilor. Este suficient să luăm în calcul un indicator precum numărul cetăților sau castelelor pe care le-au construit și vom observa că acesta este unul foarte redus în comparație cu realitățile similare occidentale³⁸. Devine astfel evident că elitele românești nu și-au permis să investească prea mult în arhitectura civilă și de apărare, motiv pentru care au apelat de regulă la un tip de locuință relativ ieftin și ușor de construit.

Locuința simplă cu pivniță a răspuns într-adevăr acestor nevoi, întrucât a putut fi ridicată cu materialele de construcție aflate la îndemână în principate. Întinsele păduri care s-au conservat până în secolul al XIX-lea au furnizat lemn de calitate, în vreme ce bogata rețea hidrografică a pus la dispoziție piatră de râu. Nici unul dintre acestea nu necesita o pregătire prealabilă specială, ci doar aducerea unor meșteri din Transilvania pentru clădirile de zid mai impozante³⁹. Locuința simplă cu pivniță s-a dovedit așadar un program constructiv flexibil, care a permis adaptarea soluțiilor constructive la resursele comandatarilor.

---

³³ Louis Roman, "Populația Țării Românești în secolele XIV-XV", în *Revista de Istorie*, vol. 39, 1985, nr. 7, pp. 675-680; Bogdan Murgescu, *Istorie românească – istorie universală, 600-1800*, Editura Teora, București, 1999, pp. 19-23.

³⁴ C. N. Apetrei, *Reședințele boierești*, p. 244.

³⁵ Damaschin Mioc, Vladimir Hanga, Nicolae Grigoraș, "Organizarea fiscală", în *Istoria dreptului românesc*, vol. I, editat de Ioan Ceterchi și Vladimir Hanga, Editura Academiei R.S.R., București, 1980, p. 328.

³⁶ Damaschin Mioc, "Originea și funcțiile birului în Țara Românească până la sfârșitul veacului al XV-lea", în *Studii și referate de istoria României*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., București, pp. 660-661; Idem, "Le montant du bir en Valachie au XVIe siècle", în *Revue Roumaine d'Histoire*, vol. 2, 1963, nr. 1, pp. 84-85.

³⁷ Șerban Papacostea, *Geneza statului în Evul Mediu românesc. Studii critice*, Editura Corint, București, 1999, pp. 163-214.

³⁸ În prezent sunt cunoscute doar două astfel de complexe, iar construirea lor a avut loc abia la finalul secolului al XVI-lea, vezi C. N. Apetrei, *Reședințele boierești*, pp. 245-246.

³⁹ Ioan Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în secolele XV și XVI*, Institutul de Arte Grafice "Carol Göble", București, 1905, pp. 322-323.

Concluzii

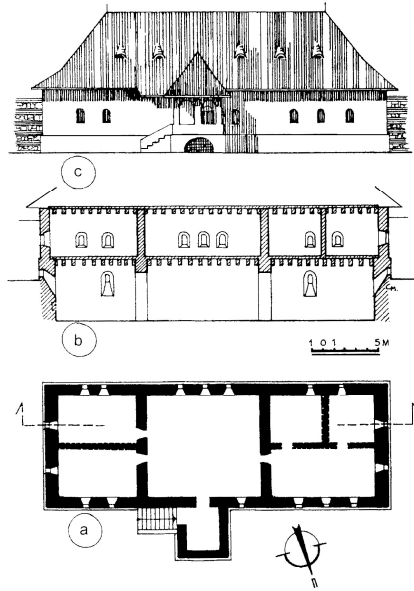
Locuința simplă cu pivniță a reprezentat tipul predilect de construcție civilă pe care l-au adoptat elitele sociale românești de-a lungul secolelor XIV-XVI. Departe de a fi fost rezultatul unei evoluții care a marcat formele autohtone rurale, ea reprezintă un nou exemplu de preluare și racordare a civilizației medievale românești la modelele central-europene. Adoptarea și generalizarea sa a fost rezultatul unui compromis între nevoia de afirmare a status-ului social, costuri de construcție și nevoile practice ale vieții cotidiene. Așa se explică probabil și faptul că nucleul reprezentat de pivniță, parter, gârlici și foișor a dominat arhitectura civilă a elitelor din Țările Române până către mijlocul secolului al XVII-lea⁴⁰. Mai mult decât atât, în secolele următoare, odată cu creșterea nivelului de trai în mediul rural, acest nucleu a fost adoptat de păturile înstărite ale țărănimii, devenind unul dintre tipurile comune de locuințe țărănești⁴¹. Prin urmare, se poate spune în cele din urmă că prestigiul și utilitatea practică au făcut ca, de-a lungul secolelor XIV-XIX, acest tip de locuință să se propage pe verticală în cadrul societății românești, de la vârf până la baza acesteia.

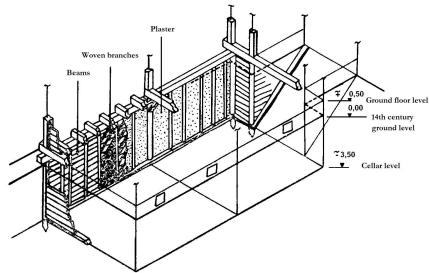
⁴⁰ C. N. Apetrei, *Reședințele boierești*, pp. 124-125.

⁴¹ Paul Petrescu, "Locuințele țărănești cu două caturi la români", în *Studii și Cercetări de Istoria Artei. Arte Plastice*, vol. IV, 1957, nr. 3-4, pp. 42-43; Idem, "Arhitectura", în *Arta populară românească*, vol. editat Florea Bobu Florescu și Paul Petrescu, Editura Academiei R.S.R., București, 1969, pp. 18-19.

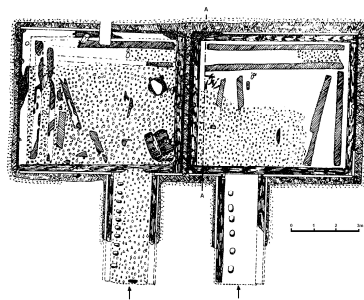

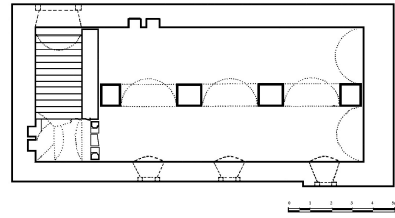
Fig. 1

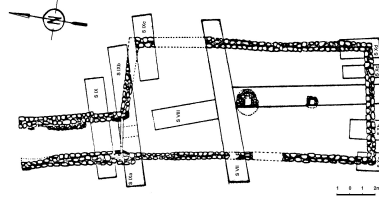
Fig. 2

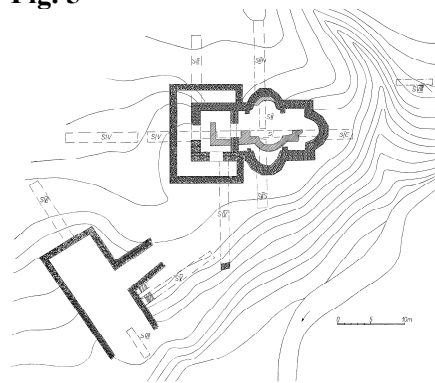
Fig. 3

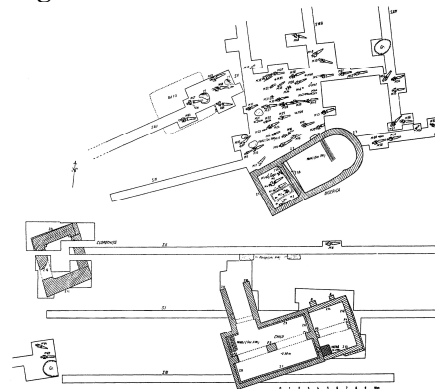
Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Explicațiile și sursele ilustrațiilor

Fig. 1: Reconstituire a locuinței de zid construite de voievodul Basarab I, în jurul anului 1340, în cadrul curții/reședinței domnești de la Argeș: a) plan; b) secțiune c) fațada nordică.

Sursa: C. Moisescu, *Arhitectura românească veche*, Fig. 114.

Fig. 2: Locuința din lemn construită în a doua jumătate a secolului al XIV-lea în cadrul curții/reședinței domnești de la Suceava.

Sursa: E. I. Emandi, M. Șt. Ceaușu, “Contribuții de morfologie urbană”, Fig. 48.

Fig. 3: Locuință din lemn din secolele XV-XVI, descoperită în orașul Suceava.

Sursa: E. I. Emandi, M. Șt. Ceaușu, “Contribuții de morfologie urbană”, Fig. 45.

Fig. 4: Locuința de zid construită în secolul al XV-lea în incinta curții/ reședinței domnești de la Bacău.

Sursa: Alexandru Artimon, Ioan Mitrea, *Bacău: reședință voievodală*, Muzeul Județean de Istorie, Bacău, 1996, Fig. 27.

Fig. 5: Locuință de zid construită în secolul al XV-lea în cadrul curții/reședinței boierești de la Polata (jud. Gorj).

Sursa: Venera Rădulescu, Iulian Cămui, “O locuință cu pivniță de piatră din sec. XIV–XV la Polata, jud. Gorj”, *Cercetări Arheologice*, vol. VIII, 1986, p. 102.

Fig. 6: Mănăstirea Vodița și componentele sale din zidărie, construite în secolul al XV-lea: biserica (centru) și casa egumenească/stăreția (colțul sud-vestic).

Sursa: Gh. I. Cantacuzino, “Probleme ale cronologiei ruinelor fostei mănăstiri Vodița”, *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, vol. 22, 1971, nr. 3, Fig. 1.

Fig. 7: Reședința boierească de la Cernica (Ilfov) și componentele sale din zidărie, construite în secolul al XVI-lea: locuința, biserica-paraclis și turnul-clopotniță.

Sursa: Gh. Cantacuzino, “Unele probleme istorice privind așezările medievale muntene în lumina cercetărilor arheologice de la Cernica”, *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, vol. 14, 1963, nr. 2, Fig. 2.